

ישראל, ולפיכך תורמים משל כל על של כל, דברי רבי מאיר ורבי יהודה.

רבי יוסי ורבי שמעון אומרים:

תורמין משל ישראל על של ישראל, ומשל גויים על של כותיים, ומשל כותיים על של גויים — (10)

אבל לא משל ישראל על של גויים ועל של כותיים, ולא משל גויים ושל כותיים על של ישראל; ומשום שהוא סובר: מירוח הגוי פוטר, ואף הכותיים דינם — לפי דעת תנא זה — כגויים, (11) ואם יתרום משלהם שהוא פטור מן התרומה על של ישראל הרי זה תורם מן הפטור על החיוב, ואם יתרום משל ישראל על של גוי, הרי זה תורם מן החיוב על הפטור.

גלגול העיסה הוא המחייבה בחלה. א-10

א. דלכולי עלמא מירוח הקדש פוטר, ואפילו רבי עקיבא לא קא מחייב התם גבי מותר העומר, אלא משום שלא ניתנו מעות אלא בצורך להן —

אבל מירוח הקדש בעלמא [בשאר תבואה שודאי היתה של הקדש] פוטר.

ב. ופשיטא לי נמי שמירוח הגוי אם הוא פוטר, תנאי היא שנחלקו בדבר.

דתנאי, תורמין משל תבואת ישראל על של ישראל, ומתבואתם של גויים [שנלקח מהם לאחר מירוח] (9) על של גויים, ומשל כותיים [שנלקח מהם לאחר מירוח] על של כותיים, ואף משל כל [ישראל, גויים, כותיים] על של כל, כלומר: מכל אחת מהתבואות שנזכרו יכול הוא לתרום על אחת מהתבואות שנזכרו, ואפילו משל גוי על של ישראל — ומשום שלדעתם, מירוח גוי וכותי אינם פוטרם והרי תבואתם בר חיובא כתבואת

כל שהתבואה ביד גוי הרי היא פטורה; ולכן כתב רש"י שהתרומה אינה חלה אלא אם לקחה ישראל ממנו; אלא שיש לדון בזה מהמשך הסוגיא, וכפי שיתבאר בהערות בהמשך הסוגיא.

10. משמע, שאם כי סובר תנא זה שמירוח הגוי פוטר, מכל מקום שייך תרומה בתבואתו, שאם לא כן הרי אין שייך לומר "תורמין משל גויים על של כותיים" שהרי אין זו תרומה כלל; וראה בזה בשפת אמת בד"ה בגמ' תנאי; ובכתבים המיוחסים לגר"ז כאן.

11. מחלוקת תנאים היא בכמה מקומות, אם "כותיים גרי אריות הם" ודינם כגויים, או "גרי אמת הם", וסובר תנא זה שהכותיים גרי אריות הם, וראה מה שכתבו התוספות בזה.

9. נתבאר על פי רש"י; ואם תאמר: אם כן יש לנו לפוטרו מטעם אחר, שהלקוח הרי הוא פטור מן המעשר, ואפילו אם מירוח גוי אינו פוטר, ואיך אמרו רבי מאיר ורבי יהודה שאפשר לתרום מאלו על של ישראל?! ומיהו דין זה תלוי במחלוקת הראשונים, אם "לקוח" שהוא פטור, היינו כשלקחו קודם מירוח או כשלקחו אחר מירוח, וראה בזה ב"ק"ן אורה" לקמן סז א ד"ה גמ'.

[ובעיקר טעמו של רש"י שפירש בכגון שלקחו מן הגוי, אפשר שכוונתו היא, על פי מה שכתב ב"ק"ן אורה" — הובא בהערה לעיל — שביד הקדש ודאי פטורה התבואה מתרומות ומעשרות ואפילו אם לא אמרין שמירוח הקדש פוטר, ואם כן יש לדון כן גם לגבי גוי, שאפילו לדעת הסובר שמירוח גוי אינו פוטר, מכל מקום

ג. גלגול עיסה כשהיא ביד הקדש פוטר מן החלה, דתנן במסכת חלה ג ג:

אשה שהקדישה עיפתה עד שלא גלגלה, ופדאתה קודם שגלגלה הגזבר, הרי זו חייבת בחלה לכשתגלגל, שבשעת גלגול הרי היא ביד הדיוט.

ואם הקדישה את העיסה משגלגלה וכבר נתחייבה בחלה ופדאתה, הרי זו חייבת, שהרי היה הגלגול ביד הדיוט.

אבל אם הקדישה את העיסה עד שלא גלגלה, וגלגלה הגזבר, כלומר, ברשות הקדש נתגלגלה, ואחר כך פדאתה פטורה, משום שבשעת חובתה – היינו הגלגול – היתה פטורה.

אבל בעי רבא:

גלגול עיסה כשהיא ביד גוי, מאי הוא שיפטור? ומפרש רבא את כוונת ספיקו:

מיתנא – תנן! כלומר, עיקר דין זה שגלגול הגוי פוטר ודאי שנוי הוא במשנה, שהרי שנינו [חלה ג ו]: גר שנתגייר והיתה לו עיפה בתוך ביתו:

אם נעשה [נתגלגל] עד שלא נתגייר, הרי זה פטור מן החלה, כיון שגלגול העיסה בהיותה

ביד גוי פוטרת.

ואם נתגלגלה העיסה משתגייר, הרי זה חייב, שהרי ביד ישראל נתגלגלה –

ואם ספק מתי נתגלגלה, הרי זה חייב. (1)

ואולם הספק שאני מסתפק הוא: הא – משנה זו ששנינו בה גלגול גוי פוטר – מאן קתני לה, כדעת מי – מהתנאים החולקים בדין מירוח גוי לענין מעשרות – סוברת משנה זו? והיינו:

האם דברי הכל היא, ואפילו רבי מאיר ורבי יהודה דקמחייבי התם במירוח גוי, מכל מקום פטרי הכא בגלגול גוי, ומשום:

דדוקא התם במירוח גוי הוא דפוטר, משום דכתיב "דגנך" "דגנך" יתירי [יתרים], כי שלש פעמים נאמר כן בתורה, (2) ואם כן הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אפילו מירוח גוי –

כלומר, שלש פעמים "דגנך" שנאמר בתורה, האחד למעט מירוח הקדש שהוא פוטר לכולי עלמא, והשני והשלישי הם שני מיעוטים למעט מירוח הגוי, וכלל הוא בידינו "אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות", ולכן סוברים רבי מאיר ורבי יהודה לחייב אפילו מירוח גוי – (3)

לו" [דברים יח ד].

ובתוספות כתבו שאין צריך לכל זה, אלא ד"תירושך ויצהרך" הוי כמו "דגנך" וחשיב כמו מיעוט אחר מיעוט; ומכל מקום סיימו שפירוש הקונטרס עיקר.

3. כתב רש"י: ואי קשיא, מאי חזית דמרביית לדיגון גוי, רבי לדיגון הקדש! ? מסתברא, דגוי

1. טעם החיוב מספק, מתבאר בסוגיא בחולין קלד א, ראה שם.

2. נתבאר על פי רש"י; והיינו דכתיב: "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך" [דברים יב יז]; וכתיב: "ואכלת לפני ה' אלהיך, מעשר דגנך תירושך ויצהרך" [דברים יד כג]; וכתיב: "ראשית דגנך תירושך ויצהרך, תתן

או דילמא, רבי יוסי ורבי שמעון הם אלו דקתני לה למשנה זו הפוטרת גלגול גוי, דהם קא פטרי אף מירוח גוי —

אבל רבי מאיר ורבי יהודה — המחייבים במירוח הגוי — גמרי "ראשית" "ראשית" מהתם [מתרומה],⁽⁵⁾ ללמד: כשם שבתרומה ריבתה תורה אף מירוח הגוי, אף בגלגול חלה של גוי שהיה לנו למעטו משום שנאמר

אבל הכא גבי חלה דתרי זימני "עריסותיכם" בלבד כתיב [שתי פעמים נאמר בתורה "עריסותיכם"], אם כן הם נדרשים:

חד "עריסותיכם" כדי ללמד: ולא עיסת גויים; וחד "עריסותיכם" ללמד: ולא עיסת הקדש.⁽⁴⁾

על של ישראל אחר אינו עובר, וממילא דסגי בחד "לך" למעט כל מה שאינו שלו; מה שאין כן לגבי חלה, הא לא בעינן שיהא שלו, וגם עיסה של חבירו אסורה עליו בלא הפרשה, אלא דבעלות של גוי והקדש פוטר את העיסה מחיוב חלה, וממילא דבעינן לזה תרי "עריסותיכם". אך מדברי ה"מקור חיים" סימן תנד הביא שם, דבחלה גופיה רק מה שהוא שלו מחייב אותה בחלה דבעינן "עריסותיכם" שלכם, ואפילו הכי אסורה גם לאחרים בלא הפרשה, דסוף סוף משום דמיקרי "עריסותיכם" אצל הבעלים נעשית העיסה טבולה לחלה ואסורה אכולי עלמא, וגם אם נתגלגלה ביד אחרים שלא מדעת הבעלים נתחייבה העיסה בחלה, מחמת היותה שלהם, ושוב נטבלה העיסה מחמת בעלותם ואסירא אכולי עלמא בלא הפרשה, אבל הא מיהא דהעיסה אינה נטבלת אלא מחמת הבעלות של בר חיובא דחלה, והיא מצד עצמה אינה נטבלת גם אם אינה של גוי או הקדש; וכתב שם ב"שיעורי רבי שמואל", דמסתברא, שכל זה הוא רק לגירסת התוספות, דמחד "לך" ממעטינן את שניהם; וראה עוד שם שהרחיב בענין זה.

5. כתיב גבי חלה [במדבר טו כ]: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", וכתוב גבי תרומה [דברים יח כד]: "ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו".

הוה ליה לרבוויי, שכן נאכל בלא פדיון כשל ישראל.

4. על פי הגהת השיטה מקובצת. אך בתוספות פסחים ה ב, הוקשה להם, מאי שנא שלענין חמץ דרשינן מחד "לך" למעוטי של גוי ושל גבוה, שאינו עובר על חמצם בבל יראה, ואילו הכא צריך שני פסוקים לזה!?

וכתבו התוספות, בספרים מדוייקים גרסינן כאן [כמו שהוא בספרים שלפנינו]: "חד כדי עריסותיכם — פירוש: כשיעור עיסת מדבר [היינו ללמד על שיעור עיסה לחייב בחלה שהיא עשירית האיפה כמו שהיתה עיסתם במדבר, שהעומר עשירית האיפה הוא] — וחד לעיסת הקדש", וכן נראה, דבראשית הגז [חולין קלה ב] דרשינן מ"עריסותיכם" כדי עיסתכם; [ולכאורה, מדברי רש"י כאן מוכח שלא כדבריהם שם, שהרי לכאורה אותו נידון הוא גם לגבי מירוח הקדש וגוי, ואם די במיעוט אחד כדי למעט הקדש וגוי, אם כן אין אנו צריכים לשלשה פסוקים כדי לרבות את הגוי, שהרי גם בשני פסוקים הוי מיעוט אחר מיעוט].

ובשיעורי רבי שמואל פסחים סימן ד, הביא בשם ה"שאגת אריה" סוף סימן פג, שכתב לתרץ את קושיית התוספות: דהא דאימעטו חמץ של גוי והקדש שאינו עובר עליהם בבל יראה, אינו מפני שהוא של גוי או של הקדש, אלא משום דלעבור בבל יראה בעינן שיהא שלו, וגם

“עריסותיכם”, מכל מקום הרי הוא חייב.

אמר רבא: **יהא רעוא דאחזייה בחילמא** [יהי רצון שאראה בחלום את פתרונו של ספק זה].

הדר אמר רבא, חזר רבא ופשט את ספיקו:

מאן דאמר מירוח הגוי פוטר סובר שאף גלגול הגוי פוטר —

ומאן דאמר מירוח הגוי אינו פוטר, סובר שאף גלגול הגוי אינו פוטר, ומשום דילפינן “ראשית” ראשית” —

והמשנה הפוטרת גלגול גוי מחלה, רבי יוסי ורבי שמעון היא, שהם פוטרים גם במירוח הגוי.

איתביה רב פפא לרבא, שאמר כי לפי מי שסובר מירוח הגוי אינו פוטר, הוא הדין שבחלה אינו פוטר גלגולו, מהא דתניא: **גוי**

שהפריש שה לפדיון פטר חמור שלו אף שאינו שייך בדין זה,⁽⁶⁾ וחלה [או שהפריש חלה], מודיעים אותו שהוא פטור —

וחלתו נאכלת לזרים כי אינה חלה כלל, שגלגול הגוי פוטר, ופטר החמור גוזז ועובד בו, שאין פטר חמור של גוי נאסר בהנאה.

ומשמע: **הא תרומתו של הגוי אפורה,** ומשום שמירוח הגוי אינו פוטר.

ותיקשי לרבא: **הא האי תנא דאמר מירוח הגוי אינו פוטר,** מדסבר: תרומתו תרומה, ומכל מקום גלגול הגוי פוטר, ולא כרבא שאמר: הסובר מירוח הגוי אינו פוטר, אף גלגולו אינו פוטר! ⁽⁷⁾

ועוד איתביה רבינא לרבא מהא דתניא: **חלת גוי בארץ** [גוי שהפריש חלה מעיסה שעשה מתבואתו שגדלה בארץ], **ותרומתו בחוצה לארץ** [גוי שהרים תרומה מתבואתו שגדלה בחוץ לארץ]:

בהפרשה; אלא קא משמע לן: אפילו רצה הגוי להחמיר על עצמו ולנהוג קדושה בפטר חמור, מודיעין לו שהוא פטור. והוסיף: ואפשר לומר, דלהכי קא משמע לן בפטר חמור ולא בבכור בהמה טהורה אם הפריש, משום שאם הקדישו קדושת פה חלה עליה קדושה למאן דאמר, שגוי מקריב כל נדרים אפילו שלמים, ראה שם.

7. מוכח מסוגיא זו שני דברים:

א. אף כשהתבואה היא עדיין ביד גוי, מכל מקום שייך בה תרומות ומעשרות, למאן דאמר “מירוח גוי אינו פוטר”; וזה דלא כפי שנרשם בהערות לעיל סו ב — לבאר את דברי רש”י — שאפילו לדעת הסובר מירוח הגוי אינו פוטר, אין זה אלא לענין תרומה לאחר שלקחה ישראל

6. על פי רש”י, ופירש כן משום שהוקשה לו לשון “הפריש” כי הרי פטר חמור אינו תלוי בהפרשה.

אבל התוספות תמהו עליו, שהרי אין בו קדושה כלל, ומה חידוש הוא שגוזזו ועובד בו; ופירשו כפשוטו, וכשיטת רבי יהודה [בכורות ט ב] שהוא סובר “פטר חמור אסור בהנאה”.

ובביאור לשון “הפריש” כתב ב”שיטה מקובצת” בשם תוספות חצונות: יש לומר “הפריש”, כלומר שנתנו לכהן, והכהן חייב לפדות כדאיתא בתוספתא: היודע ככהן שיפדה מותר ליתן; וראה מה שביאר בזה בכתבים המיוחסים לגרי”ז.

וב”קרבן אורה” כתב, שלשון “הפריש” לאו דוקא הוא, שהרי קדושת פטר חמור אינה תלויה

ותיקשי לרבא: הא האי תנא דאמר מירוח הגוי אינו פוטר, שהרי תרומתו שבארץ מדמעת, ומכל מקום, גלגול הגוי פוטר. ודלא כרבא! (8)

ומשנינן: לעולם לדעת תנא זה, כשם שגלגולו של הגוי פוטר, כך מירוחו של הגוי פוטר, וכדרבא. ודקשיא לך, אם כן, למה תרומתו שבארץ אסורה? לא תיקשי, כי איסורה הוא רק מדרבנן, שחייבו את תבואת הגוי בתרומה, גזירה משום בעלי כיסים [עשירים], שיש לחוש שמא יערימו למכור לגוי את תבואתם, וימרחם הגוי, וישוּבו

מודיעין אותו שהוא פטור מהפרשת חלה ותרומה, וחלתו נאכלת לזרים, ותרומתו אינה מדמעת, כלומר, אם נתערבה תרומה זו בחולין, אין התערובת אסורה משום התרומה המעורבת בהן, כי אף התרומה שלו עצמה אינה תרומה כלל.

ומשמע כי דוקא תרומתו שבחוצה לארץ אינה תרומה, כיון שאף בשל ישראל אינה אלא מדרבנן, הא תרומתו של הגוי בארץ, אסורה היא בעצמה, ואף מדמעת, אוסרת את כל התערובת אם נתערבה בחולין.

השפת אמת ובכתבים המיוחסים לגרי"ז על הברייתא דלעיל].

8. התוספות בעמוד ב ד"ה כדי, צידדו בתחילה לומר שמירוח הגוי לא היה פוטר אלא מאכילת עראי, ומשום דנהי דגלגול הגוי פוטר לגמרי, היינו משום דכי משוית ליה כקודם גלגול שרי לגמרי. אבל מירוח גוי, כי משוית נמי כלא נתמרח, מיתסרא מיהא אכילת קבע.

והוסיפו, והא דקאמר לעיל שחלת גוי בארץ ותרומתו בחוצה לארץ מודיעין אותו שהוא פטור, חלתו נאכלת לזרים ותרומתו אינה מדמעת, הא בארץ ישראל מדמעת, ודייק מינה דסבר גלגול הגוי פוטר, מירוח הגוי אינו פוטר, ומשמע, הא אם היה מירוח גוי פוטר היתה תרומתו נאכלת לזרים כמו חלה; [פירוש: ומאחר שאם תרם אין תרומתו תרומה שלא כשאר תבואה קודם מירוח, ממילא למדנו גם, שאין היא אסורה באכילת קבע; והוא הדין שהיו יכולים להוכיח את כל זה מדלעיל כמבואר בהערה קודמת, וצ"ע למה לא הוכיחו מזה] — היינו התם, דתבואה של גוי שלא היתה עומדת להתחייב במעשר מיפטרא נמי לגמרי,

ממנו, אבל כשהתבואה היא ביד גוי אין שייך בה תרומה, וכעין מה שכתב הקרן אורה לענין הקדש, שאף לפי מה שסבר רבי אבהו לעיל סו ב בדעת רבי עקיבא שמירוח הקדש אינו פוטר, מכל מקום כל עוד שהתבואה היא ביד הקדש אין שייך בה תרומה.

ב. למאן דאמר "מירוח הגוי פוטר", לא מיבעיא שאין התבואה חייבת בתרומה, אלא אף אם תרם אין תרומתו תרומה, ואף שיש לומר: עד כאן לא פטרה התורה אלא לענין שאין המירוח מחייב בתרומה כיון שנעשה ביד גוי, אבל מכל מקום הרי היא כשאר תבואה לפני מירוח שאם תרם תרומתו תרומה; וכעין זה הוכיחו התוספות מהמשך הסוגיא. ויתבאר בהערות שם.

[ואף שמבואר לעיל סו ב, לדעת רבי יוסי ורבי שמעון הסוברים שמירוח גוי וכותי פוטרים, ש"תורמין משל גויים על של כותיים, ומשל כותיים על של גויים", ומזה משמע שאם כי מירוח הגוי פוטר, מכל מקום, יש דין תרומה בתבואתם, שאם לא כן לא שייך לומר שתורמים משל זה על של זה; זה הוא באמת משום גזירת בעלי כיסין, כמבואר בהמשך הסוגיא, כן כתבו

ויקנו מהם, וייפטרו מן התרומה. (9)

ב-טו ומקשינן עלה: **אי הכי**, שאם כי מעיקר הדין מירוחו של הגוי פוטר מתרומה, כמכל מקום גזרו חכמים לחייבה משום גזירת בעלי כיסים, **בחלה נמי** יש להם לגזור שתהא עיסה המגולגלת ביד גוי חייבת בחלה, ומשום אותה גזירה עצמה, כדי שלא יתנו את תבואתם לגוי, ויגלגלם, ויחזור ויקנה מהם!?

ומשנינן: אין לחוש שיעשו כן העשירים, כי אם רוצים הם להפטר מן החלה, **אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעים קמח ועוד**. הרי יש בידם האפשרות לעשות עיסות קטנות פחות משיעור עיסה החייבת בחלה [השיעור הוא חמשת רבעי קב קמח, ומעט יותר] וייפטרו מלהפריש חלה. (1)

ומקשינן עלה: הרי **תרומה נמי** יכולים הם לפטור את תבואתם מן התרומה בשני אופנים אחרים:

א. **אפשר דעביד לה** [יכול הוא לעשות לה] שלא תתחייב התבואה בתרומה, **כדרכי אושעיא**.

דאמר רבי אושעיא: התבואה מתחייבת בהפרשת תרומות ומעשרות בשני תנאים, האחד, רק כשמירחה, והוא גמר מלאכתה. והשני, צריך שתיקבע התבואה למעשר על ידי הכנסתה לבית דרך פתח הבית הרגיל, שראיית פתח הבית היא הקובעת את התבואה למעשר. ולכן, **מערים אדם על תבואתו** [שלא תתחייב במעשר], **ומכניסה לבית במוץ שלה** [היינו, קודם זרייה ומירוח], וממרחה לאחור הכנסתה לבית, **כדי שתהא בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר**.

שהיתה קודם מירוח, שהיא אסורה באכילת קבע:

או משום שכל דלא אתי לכלל חיוב, אין היא חייבת כלל; או משום שכל עיקר איסור אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, הוא משום שאכילתו משויא לה גמר מלאכה, אבל בזו שכבר נגמרה מלאכתו, ומכל מקום לא נתחייב, שוב לא תועיל אכילתו לחייבו.

9. נתבאר על פי לשונו השני של רש"י; ובלשון ראשון ביאר: גזירה משום בעלי כסין: עשירים שלוקחים תבואה מחמר ישראל, ואי שרית ללוקח מן הגוי שלא יעשר דמירוח גוי פוטר, אתי נמי למימר לוקח מחמר ישראל, פטור.

1. נתבאר על פי רש"י; [ומיהו לכאורה הסבר זה שייך רק לפירושו השני של רש"י בגזירה

אבל אותה שתחילתה של ישראל ומכר לגוי — שבזה עוסקים התוספות שם — לא מיפטר מירוחו אלא מעראי.

ואולם דחו חילוק זה. ובסוף דבריהם מתבאר, שמירוח הגוי פוטר לגמרי אף מאכילת קבע, ואף כשגדלה התבואה ביד ישראל, ראה שם.

אך ראה בשיטה **מקובצת** שם משם תוספות חצוניות בביאור שיטת רש"י בעמוד ב, שהוא באמת מחלק בין תבואה שתחילתה ביד גוי שהיא פטורה מכל וכל, לבין תבואה שתחילתה של ישראל ומכרה לגוי.

בקהלות יעקב [מנחות סימן ל אות ד, וראה גם בדבריו ביצה סימן י ונזכר בהערה לעיל בתחילת הסוגיא], כתב שני ביאורים בשיטתם בסוף דבריהם, שמירוח הגוי פוטר לגמרי אפילו מאכילת קבע, ולא חשו לסברתם הראשונה שמירוח הגוי אינו פטור, אלא דין התבואה כמו